कक्षा १२ रसायन विज्ञान: भौतिक, अकार्बनिक र कार्बनिक रसायनका आधार

रसायन विज्ञानमा सूची रट्नुभन्दा विचारहरू जोड्नेले अङ्क पाउँछन्। यो नोटले कक्षा ११-१२ रसायन विज्ञानका मुख्य क्षेत्र प्रमुख सम्बन्धसहित देखाउँछ, ताकि विषयहरू कसरी जोडिन्छन् भन्ने देख्न सकियोस्।

> अध्याय, अभिक्रिया र अङ्कभार तपाईंको हालको NEB पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकअनुसार हुन्छ। यो नोट पुनरावलोकन र कमजोर क्षेत्र भेट्न प्रयोग गर्नुहोस्।

१. मोल अवधारणा र स्टोइकियोमेट्री

- १ मोलमा 6.022×10^{23} कण हुन्छन् (आभोगाड्रो सङ्ख्या)।
- मोल = मास / मोलर मास = कणको सङ्ख्या / 6.022×10^{23}। STP मा कुनै ग्यासको १ मोलले २२.४ लिटर ओगट्छ।
- प्रतिशत संरचना, मूल सूत्र र सीमित अभिकर्मकका प्रश्न सबै मासलाई मोलमा बदल्नुबाट सुरु हुन्छन्।
- मोलारिटी = विलेयको मोल / घोलको आयतन (लिटरमा)।

उदाहरण: ३६ ग्राम पानीमा कति मोल हुन्छ? H_2O को मोलर मास १८ ग्राम/मोल, त्यसैले 36 / 18 = २ मोल।

२. ग्यास नियम

- बोयल: स्थिर तापक्रममा PV स्थिर। चार्ल्स: स्थिर चापमा V/T स्थिर (T केल्भिनमा)।
- आदर्श ग्यास समीकरण $PV = nRT$।
- तापक्रम सधैँ केल्भिनमा बदल्नुहोस्: K = डिग्री सेल्सियस + 273।

३. परमाणु संरचना र आवर्त प्रवृत्ति

- इलेक्ट्रोन भर्ने क्रम Aufbau अनुसार: 1s, 2s, 2p, 3s, 3p, 4s, 3d, ...। प्रत्येक कक्षकमा बढीमा दुई इलेक्ट्रोन।
- आवर्तमा बायाँबाट दायाँ जाँदा परमाणु आकार घट्छ र आयनीकरण ऊर्जा तथा विद्युत ऋणात्मकता सामान्यतया बढ्छ। समूहमा तल जाँदा परमाणु आकार बढ्छ र आयनीकरण ऊर्जा घट्छ।

४. रासायनिक बन्धन

- आयनिक बन्धन: इलेक्ट्रोन हस्तान्तरण (NaCl)। सहसंयोजी: इलेक्ट्रोन साझेदारी (H_2O)। धात्विक: इलेक्ट्रोनको समुद्र।
- VSEPR आकार: CH_4 चतुष्फलकीय, NH_3 पिरामिडल, H_2O बाङ्गो (bent), BF_3 त्रिकोणीय समतल, CO_2 रेखीय।

५. रासायनिक सन्तुलन र अम्ल

- aA + bB बाट cC + dD का लागि $K_c = [C]^c[D]^d / [A]^a[B]^b$।
- ले-शातेलियरको सिद्धान्त: सन्तुलनमा रहेको प्रणाली सान्द्रता, चाप वा तापक्रमको कुनै परिवर्तनको विरोध गर्ने दिशामा सर्छ।
- $pH = -log[H^+]$; २५ डिग्री सेल्सियसमा pH + pOH = 14। बलियो अम्ल पूरै आयनीकृत हुन्छ; कमजोर अम्ल आंशिक मात्र।

उदाहरण: 0.001 M HCl को $pH = -log(10^{-3})$ = ३।

६. विद्युत रसायन र रेडक्स

- उपचयन इलेक्ट्रोन गुमाउनु हो; अपचयन इलेक्ट्रोन पाउनु (OIL RIG)।
- ग्याल्भानिक कोषमा एनोडमा उपचयन र क्याथोडमा अपचयन हुन्छ; इलेक्ट्रोन बाहिरी तारबाट एनोडबाट क्याथोडतिर बग्छ।
- फाराडेको पहिलो नियम: निक्षेपित मास प्रवाहित आवेशसँग समानुपाती ($m = ZIt$)।

७. ऊष्मा रसायन र दर

- ऊष्माक्षेपी अभिक्रियाले ताप निकाल्छ (एन्थाल्पी परिवर्तन ऋणात्मक); ऊष्माशोषीले ताप सोस्छ।
- हेसको नियम: जुनसुकै बाटो भए पनि कुल एन्थाल्पी परिवर्तन उही हुन्छ।
- अभिक्रियाको दर सान्द्रता, तापक्रम, सतह क्षेत्रफल र उत्प्रेरकले बढाउँछ; उत्प्रेरकले सक्रियता ऊर्जा घटाउँछ।

८. कार्बनिक रसायनका आधार

- शृङ्खला लम्बाइका उपसर्ग: meth (१), eth (२), prop (३), but (४), pent (५), hex (६)।
- एल्केन (एकल बन्धन, -ane), एल्कीन (दोहोरो बन्धन, -ene), एल्काइन (तेहेरो बन्धन, -yne)।
- क्रियात्मक समूह: अल्कोहल (-OH), एल्डिहाइड (-CHO), किटोन (शृङ्खलाभित्र C=O), कार्बोक्सिलिक अम्ल (-COOH), एमिन ($-NH_2$)।
- सामान्य अभिक्रिया: एल्केनमा प्रतिस्थापन; एल्कीनमा योगात्मक (जस्तै ब्रोमिन पानीसँग, जसको रङ हराउँछ, एउटा चर्चित परीक्षण)।
- हाइड्रोकार्बन जल्दा कार्बन डाइअक्साइड र पानी बन्छ।

रसायन विज्ञान कसरी दोहोर्याउने

1. अभिक्रिया कापी राख्नुहोस्: समीकरण, अवस्था र प्रत्येकको एउटा प्रयोग वा परीक्षण।
2. समीकरण सन्तुलन र मोल गणनाको दैनिक अभ्यास गर्नुहोस्।
3. खाली तालिकामा आवर्त प्रवृत्तिलाई तीरले देखाउनुहोस्।
4. नामित परीक्षण (लिटमस, ब्रोमिन पानी, टोलेनको परीक्षण) रङ परिवर्तनसहित सिक्नुहोस्।

अभ्यास प्रश्न

1. ०.५ मोल NaOH मा कति ग्राम हुन्छ (Na 23, O 16, H 1)?
2. $[H^+] = 10^{-5}$ M भएको घोलको pH कति?
3. ले-शातेलियरको सिद्धान्त एक पङ्क्तिमा लेख्नुहोस्।
4. कार्बनिक यौगिक CH_3CH_2OH को नाम लेख्नुहोस्।

उत्तर: १) मोलर मास ४०, त्यसैले २० ग्राम। २) ५। ३) सन्तुलनमा रहेको प्रणाली आफूमाथि गरिएको जुनसुकै परिवर्तनको विरोध गर्ने गरी सर्छ। ४) इथानोल।

यो मेरोसरले आफैँ लेखेको पुनरावलोकन सारांश हो। यो आधिकारिक पाठ्यक्रम होइन र तपाईंको पाठ्यपुस्तक वा शिक्षकको विकल्प पनि होइन। पाठ्यक्रम, अङ्कभार र नियम फेरिन्छन्, त्यसैले हालको संस्करण सधैँ राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड (neb.gov.np) र पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (moecdc.gov.np) बाट जाँच गर्नुहोस्। कुनै गल्ती भेट्नुभयो? सम्पर्क पृष्ठबाट जानकारी दिनुहोस्, हामी सच्याउँछौँ।